



Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

FORENING & MUSEUM



GENBRUGS- MATERIALER

For ganske nylig henvendte en borger sig på Bymuseet for at meddele, at der lå en gravsten øverst i en bunke jord og murbrokker, som var læstet på en såkaldt trailer, der stod i Sudergade. Det varede da heller ikke mange minutter, før vi var på stedet, og kunne redde gravstenen fra lossepladsen.

Gravstenen, eller rettere det her viste fragment, var gravet op i gården til Sudergade 35, en renæssancebygning godt skjult af nyere overpudsning (læs alt om huset i Forening & Museum 3/1988). Hvornår og hvorfor den er havnet her, ved vi ikke, men der er helt sikkert tale om en gravsten fra gulvet i en af vore to bykirker. Den kan være jævnaldrende med huset, men er naturligvis først langt senere genbrugt her, måske som trappetrin, hvilket et tydeligt slid midt på stenen godt kunne tyde på. Den godt slidte og delvis utydelige indskrift lyder: »DEN 16 OCTOBRIS....VND..HVSEBOVI..« Kun datoen, desværre uden år, giver foreløbig mening, men man kan jo aldrig vide om andre dele af gravstenen en skønne dag dukker op andetsteds. **LBM**



Forsidebilledet

I anledning af det nys indviiede, havnekontor på Nordhavnen, viser vi her et maleri af det første havnekontor ved Statshavnen. Det er opført i 1844 efter tegninger af hofbygmester J.H. Koch og rummede desuden kontor for færgelaug og bolig for havnefogden. Uret i gavltrekannten stammer fra Øresunds Toldkammer. Nedrevet o. 1890. Udsnit af en skydeskive i HKPSS for købmand N.A. Sørensen, malet 1882 af Buntzen efter en akvarel af J.F. Damm.

FORENING & MUSEUM

Lars Bjørn Madsen (ansvh.)
Lone Hvass
Kenno Pedersen

Tryk: NoFo Print, Helsingør

Lay-out: ©Lars Bjørn Madsen 2008



Forening & Museum

er et medlemsblad for Helsingør Museumsforening og udkommer med 4 numre om året i marts, juni, september og december. Stof til bladet indsendes til (lbm64@helsingør.dk) eller pr. brev til Helsingør Bymuseum, Hestemøllestræde 1, 3000 Helsingør, tlf: 4928 1800.

Nye medlemmer

kan indmelde sig ved henvendelse til administrationen på Helsingør Bymuseum (Mai Larsen-Jensen) Tlf: 4928 1808

Hvornår bliver man hvad?

af Mogens Delcomyn-Darhauge



Overskriften kan måske lyde lidt kryptisk, men er blot et spørgsmål, jeg måtte stille mig selv, efter to samtaler jeg havde med få dages mellemrum i november sidste år.

Lars Bjørn Madsen fra Helsingør Bymuseum, der gennem tiden har været til stor hjælp, når jeg har søgt data til udarbejdelsen af min slægtsbog, sagde da den nu var afsluttet, at det måske kunne være interessant med en artikel til bladet, om det Bjørn Madsen kaldte, en gammel rigtig Helsingørslægt.

Den anden samtale fandt sted under et landsdækkende branchemøde, afholdt her i Helsingør. Min sidemand ved åbningsmødet hed ifølge hans revers-navneskilt, Knud Pedersen fra Vejle. Idet han så på mit navneskilt sagde han »- nåh, ja, du kan da ikke være en rigtig helsingoraner, kan jeg se!«.

Det var disse to modsatværende holdninger, der gav overskriften til den følgende artikel, hvor jeg vil prøve at fortælle Knud Pedersen, hvorfor jeg undrede mig over hans vurdering den dag i november.

Ser vi på det ud fra tid, erkender jeg, at min familie kun har boet i Helsingør i ubrudt linie i 240 år, idet den første af dem kom her til pr. skib ifølge arkivlister i marts måned 1768. Han hed Gerard Joseph Delcomyn og var belgisk bøsse-maker.

Han ankom sammen med sin voksne søn, Adrien Joseph Delcomyn, der var geværgravør og våbensmed.

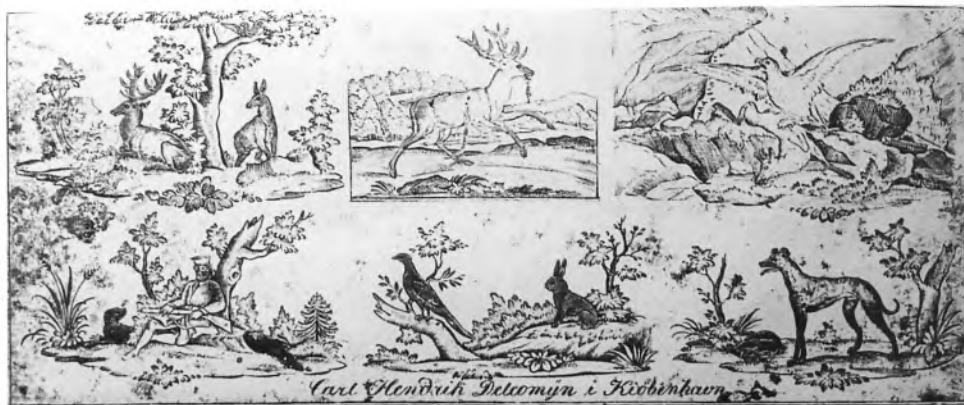
Udover disse to var der med skibet ca. 20 andre belgiske våbeneksperter.

Alle var indforskrevet til at skulle arbejde på Kronborg Geværfabrik i Hellebæk med omskoling af de danske våbensmede til de nye europæiske metoder, hvor de belgiske

Herover: Slægten Delcomyns sølvsegl er her publiceret for første gang. Læs nærmere herom side 5.

Til højre ses en pistol med udstyr, der i æsken med våbenfabrikanten, C. Delcomyns navn i låget var en gave til Frederik den Syvende. Pistolen kom til Rosenborg fra kongens private våbensamling i 1864, året efter kongens død. Fotografi: Sophus Bengtsson, Rosenborg-Samlingen, København.





Carl Hendrik Delcomyns såkaldte svendestykke, der i dag betegnes som et stålstik, findes på Dansk Jagt- og Skovbrugsmuseum.

fagfolk var de førende.

Kong Christian den 7., styret af Struensee og baron H. Schimmelmann, finansminister og direktør for Kronborg Geværfabrik, indforskrev belgierne.

Efter disse to Delcomyn'er var de næste fire generationer med til at præge håndvåbensudviklingen i Danmark, og deres arbejder findes i dag udstillet på tre museer, og en række Herregårdssamlinger.

Artiklens illustrationer er stillet til rådighed fra de tre museer, Tøjhusmuseet, Rosenborg, og Jagt- og Skovbrugsmuseet, der alle har en række våben fra slægten.

Ser vi i dag efter spor fra slægtens hverdag i Helsingør, så var der f.eks. dåb i Sankt Mariæ Kirke den 20. oktober 1771, hvor Heinrich Carl Delcomyn blev døbt, med ikke mindre end tre baroner Schimmelmann, og to baronesser som gudfædre og -mødre, plus en professor Holstein.

Til overflod hed også to af baronerne Heinrich til fornavn!

Og nu vi er ved de kirkelige handlinger, så bliver broderen til min farfar Aderien, der hed Nicolaus Delcomyn, i februar 1794 gift med den belgiske Anna Magdalena Barts i Tikøb Kirke.

De fik en søn den 18. december 1801, der blev døbt Joseph Delcomyn i Tikøb Kirke. Efter, at han blev uddannet som guldsmed på Kronborg Geværfabrik i 1822, rejste han udsendt af Frederik den 6., der prøvede at genrejse dansk økonomi efter statsbankerotten 1813, til den russiske Zar, der ønskede sine russiske våbenciselører tilført ny viden omkring den fransksprægede udtryksform, der prægede den unge Joseph Delcomyns arbejder.

Han vendte ifølge Kronborg Geværfabriks personalelister hjem i 1823, hvorefter han i 1824 forlod Helsingør for i 1825 at starte en guldsmedeforretning i Helsingborg, hvor den i 1984 blev solgt af den tredje generation Delcomyn dér i byen.

Heinrich Carl Delcomyn - ham med den fine dåb - satte nu sit ret kraftige præg på byens liv. Han var udlært bøsse-mager fra Kronborg Geværfabrik og blev i 1793 trolovet med Dorothea Conradine Ridiger, der var datter af den belgiske bøsse-mager Tillemann Ridiger.

De boede i Sankt Annagade 61 fra 1795, hvor H.D. var blevet bøsse-mager i Jægerkorpset i Helsingør. Han havde et værksted i huset med en dansk svend og en lærling, der var hans yngre bror.

I 1800 får de en søn, der døbes Carl Heinrich Delcomyn.

I 1814 gør H.D. det efter tiden helt usæd-

vanlige, at han forlader sin hustru og søn, som følge af hendes utroskab med værkstedets svend Ingild Olsen, med hvem hun får en søn der umiddelbart efter dør. I 1816 får hun igen et barn med ham, og de gifter sig i 1820.

Den forurettede jagersoldat flytter til Odense, hvor han bliver bøssehammermester ved 6. Dragon Regiment til sin afsked i 1848. Han gifter sig med Dorothea Volkers fra Heide, og får 6 sønner.

Men tilbage til Helsingør og to nye bekendelser.

Når spørgsmålet er, hvad en gammel helsingørslægt er kendetegnet ved, så må det vel tælle med, at Helsingør gennem de sidste ca. 500 år har været (og er) den mest »internationale danske« by i landet.

Og set ud fra denne kendsgerning, så falder det vel rimeligt, at min slægt, der foreløbig, gennem de 10 generationer vi har boet i Helsingør siden den første gik i land i 1768, har indgået ægteskaber med tre belgiere, en franskmænd, en englænder, to nordmænd og to danskere.

Den anden bekendelse er, at kønsligestilling ikke har været noget problem i vor slægt siden 1826, hvor Sara Magdalena Delcomyn, født 1801 i Helsingør, blev gift

med den norske skovfoged Jarl Darhaug, ansat ved Kongens, Frederik den 6.'s, skove i Nordsjælland. I en aftale fra Helsingør byprotokol underskrev brud og brudgoms fædre en bestemmelse om, at parrets eventuelle børn skulle døbes og anvende dobbeltnavnet Delcomyn-Darhaug, af - som der står, »hensynet til at tage familienavnets anseelse og styrke med sig og være li-geværdige«.

Til denne aftale er det her i artiklen viste sølvsegl anvendt for første gang efter slægten kom hertil. Det var en del af min stamfar Gerard Joseph Delcomyns medbragte ejendele, da han ankom i marts 1768, og det er siden gået i arv fra far til førstefødte frem til i dag, hvor jeg har det. Motivet stammer ifølge en laugsprotokol fra en blankvåben-smed Jean del Commyne i Lyon, Frankrig, der i ca. 1685 udvandrede sammen med omkring 100.000 andre huguenotter fra Frankrig. Han slår sig ned som blankvåbensmed i Liege i Belgien, hvor navnet flyder over til det nuværende Delcomyn og værkstedet ændrer sig til et bøssehammerværksted, hvorfra de første Delcomyner her i Helsingør så kom.

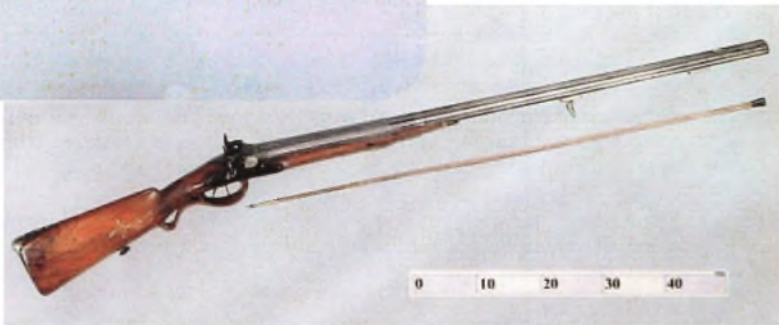
Det belgiske værksted fortsatte med andre af familien, og var aktivt helt frem til 1949.

De viste våben på disse sider samt dekorations-svendestykket er ganske få prøver fra nogle af de i alt omkring 35-40 våben repræsenterende 7



På Tojhuseet findes en række våben fremstillet af slægten Delcomyn. Her et jagtgevær (t.h.) fra omkring 1835, og en rigt udsmykket pistol (herover) fra omkring 1850.

Fotografier: Tojhuseet.



forskellige våbensmede fra slægten. For interesserede er det muligt at se disse på de tre tidligere nævnte museer.

Det kunne måske, her hvor jeg vil søge at afslutte disse »glimt« fra en slægts liv i byen gennem 240 år, virke som om det er fortidens handlinger, jeg i dag søger at fastholde! Nej, ikke at fastholde, men at iagttage, og prøve at opleve hvordan, og hvorfor mine børn, og børnebørn viderefører mange af de »egenskaber« jeg har fundet beskrevet i fortidens arkiver.

Poul Korse, der blandt andet har skrevet »Hollandske spor i nutidens Helsingør«, har engang udtalt ønsket om at der kunne skaffes økonomisk grundlag for en undersøgelse af, hvor mange nulevende efterkommere, der stadig er i Helsingør, af de 4-5 forskellige nationers indforskrevne specialister, der kom hertil for 250-400 år siden. En fantastisk tanke!

En lille antydning af omfanget kom der i 2006, hvor der i en projekt-analyse, ud-

arbejdet på DIS, blev anslået et tal på ca. 4.800, fraflytninger taget i betragtning, dvs. 7,7 % af Helsingørs totale befolkning.

Og en god del af dem er jeg i »familie« med, uden at hverken de, eller jeg ved det... men det gør mig glad for at være helsingoraner!

Slutningen må blive en bemærkning fra den nuværende sidste gren på stammen, Kristoffer på 19 år, der lige nu er i Australien på det, som han kalder en modningsrejse.

Under en samtale på Espergærde Gymnasium sidste år, lige før den afsluttende eksamen, hvor jeg hentede Kristoffer, sagde klasselæreren, »nu jeg ser din bedstefar, forstår jeg, det må være et familiesærpræg med jeres glimt i øjet«.

Hvorpå Kristoffers, og hermed også denne artikels slutreplik var: »Nåh ja... det skyldes vores udadventde og nysgerrige livsform!«



Bagsidens maleri

Forening & Museum har fået en rigtig god idé med på bagsiden at vise malerier fra vort område ledsaget af en nærmere beskrivelse.

Det første maleri (Forening & Museum 1/2008) var af Carsten Frederik Henrichsen og ganske rigtig fra en af dammene i Hellebæk. Imidlertid er det ikke som antaget Bondedammen, men derimod Kobberdammen.

Kunstneren malede i 1874 partier fra begge damme, og malerierne blev udstillet på Charlottenborgs forårsudstilling i 1875. Det er Gl. Hellebækvej, der tidligere kaldtes Teglstrupvejen, Fiskerhusvejen eller Vejen til Hammermøllen, vi ser på maleriet. Vi har netop passeret skovløberboligen Pottelershus og Fiskerhus og kan i vejsiden skimte det stigbørd, der fortsat i dag regulerer vandet i Kobberdammen. Længere fremme ville vi på højre side kunne se Hellebæk Kirkegård, der blev indviet 14. juli 1852.

I øvrigt har kunstneren udført to malerier af samme motiv. Et besøg på Hammermøllen vil vise den variant Hellebæk-Aalsgaard Egnshistoriske Forening er ejer af.

Erik Trolle

TOP OG KANONKUGLEN

af Maria Helleberg



Lige siden jeg flyttede ind i Sophie Brahes Gade 6 har jeg undret mig over kanonkuglen, som er muret ind over døren til sidehuset.

Der er i forvejen indemuret en række kanonkugler i diverse huse i Danmark – alle dem, jeg har set, stammer enten fra 1801 eller 1807, altså fra Englandskrigene, fra Slaget på Reden eller englændernes bombardement af København.

I begyndelsen gik jeg ud fra, at kanonkuglen måtte stamme herfra.

Der er bare det lille problem, at sidehuset er renoveret i 1825 af den lokale postmester Hans Top. Det kan man læse på den lille jern-datering, som selv samme Hans Top har opsat, og som har siddet på sin plads lige siden.

Huset, der vender ud mod gaden, er et stor-

slået klassicistisk købstadshus, en af Helsingørs oversete perler. Oprindeligt blev det opført i bindingsværk under den store udbygning af byen i midten af 1700-tallet, hvor der også byggedes heftigt andre steder i landet - Christiansborg

og Hirschholm Slot. I

1770-71 blev huset

shinet op og forvandet

fra bindingsværk

til et moderne type-

hus, om man så må

sige. Men sidehuset,

der forlænger forhu-

set mod øst, har Hr. Top

haft fingre i. Og har forsy-

net huset med sit navn og år i smedejern!

Og hvem var han da? Og hvorfra stammer

så kuglen? Den kan ikke være fra 1801, for

huset var ikke opført dengang. Ejheller fra

1807, af samme årsag. Krigene i 1848 og

1864 berørte ikke rigtig denne del af landet.

Svaret kom, da jeg i anden sammenhæng



Navnet H. Top 1825 står på låse i smedejernet over døren til den nordre sidebygning i Sophie Brahes Gade 6, og det angiver året, hvor Top, der havde overtaget ejendommen i 1810, forbedrede sidebygningen, der dengang strakte sig meget længere mod øst, ialt 25 fag i 1811. Her var der bl.a. køkken, vognremise, stald og folkekamre.

Selve postkontoret var indrettet i et bindingsværksbaghus, der stod samme sted som det nuværende, hvor kun kælderens med sit flisegulv er den oprindelige.

Sidebygningen, der ses på fotografiet øverst til venstre i malerisk forfald, blev stærkt afkortet efter købmand Georg Olsens overtagelse af ejendommen i 1923. Stadig findes H. Tops navn og årstallet for renoveringen over døren.

Fotografi: Lars Bjørn Madsen, august 1979.



Her ses bindingsværksbaghuset (forrest og midt i billedet), hvor Top havde indrettet posthus, og den store, dengang lange sidebygning (til højre). Hovedhuset mod Sophie Brahes Gade ses bag baghuset. Tegning af ingeniør Frederik Kaas 1928.

læste om den sidste danske fregat Prinds Christian Frederiks ynkkelige endeligt ud for Sjællands Odde i 1808. Det sidste danske orlogsfartøj, oven i købet en højteknologisk perle, en helt ny konstruktion, blev jaget, sat på grund, taget og brændt af englænderne.

Måske den sorteste stund i årene fra bombardementet i 1807 til statsbankerotten i 1813 og tabet af Norge i 1814. Det Danmark, som stadig var i chok over tabet af flåden, forstod nu for alvor, at tiden som stormagt var forbi. Tiden som imperium var hastigt ved at rinde ud.

Linjeskibet var danskernes stolthed: det sidste virkelig brugbare orlogsfartøj. Den 22. marts blev skibet engageret af engelske fartøjer ud for Sjællands Odde. Kampen begyndte ved solnedgang og foregik faktisk i mørke, time efter time. Skibet gik på grund og flaget blev strøget: 64 dræbte og 84 sårede var resultatet af en fuldkommen udsigtsløs kamp

Og hvem pokker var Hans Top?

Jo, jeg kender ham som en yderst velhavende lokal postmester med det enorme hus i midtbyen, plus landsted ved det, der

Linieskibet Prinds Christian Frederik i kamp mod engelske skibe i marts 1808. Skibets kaptajn, C.W. Jessen skrev den 13. april 1808 i en rapport om slaget til kongen, at »...den brave og tjenstivrige Lieutenant Top og henimod 80 Mand ere haardt bleserede.... Lieutenant Top har mistet det Hoire Been«. Udsnit af gouache på papir udført af Terkild Emanuel Lønning (1762-1823). Udateret. Fine Art Emporium.

nu er Prøvestenscentret. Men i 1808 var han en ung søofficer, der var om bord på Prinds Christian Frederik. Mere end det, han var en yderst lovende søofficer og skibets næstkommanderende.

Der var jo ikke mange orlogsfartøjer tilbage at kommandere efter Flådens Ran. Hans Top har, som mange andre, set fremtiden i møde med en vis pessimisme. Men først og fremmest måtte han sammen med resten af besætningen forsøge at redde skibet. Det lykkedes som bekendt ikke. Den danske flådes sidste storslåede skib blev taget og ødelagt efter en udsigtsløs og fortvivlet kamp.

Men Hans Top reddede sig levende fra den fortvivlede træfning, som ellers kostede helten fra Slaget på Reden, Peter Willemoes, livet. Willemoes' død fik signalværdi, de glade og heroiske år fra begyndelsen af århundredet var fjerne. Nutiden var mørk og dødsens alvorlig. Og så var Willemoes endda frivilligt vendt tilbage til Danmark, efter at have forsøgt at melde sig til den russiske orlogsflåde.

Hans Top blev alvorligt såret. Slaget kostede ham et ben; det blev revet af ham af en



kanonkugle. Men såret reddede måske også hans liv: fordi han var officer, blev Hans Top sammen med en del af fangerne leveret tilbage til Danmark. Han slap således for den skæbne, som blev henvend 7.000 danske søfolk til del: at blive tilbageholdt som en blanding af gidsler og krigsfanger. De blev holdt fanget på sorttjærede, afmastede skibe – flydende fængsler. Somme tider endda beslaglagte danske skibe, som man ikke havde råd til at sende i aktiv engelsk tjeneste. De fleste søfolk kunne ikke svømme, så man havde hold på dem. Her henslæbte de årelange fængslinger. Fangerne forsøgte at holde modet oppe og sig selv beskæftigede. De opførte endda Holberg-skuespil efter hukommelsen. Men livet var fattigt, mørkt og ensformigt. Slaget på Reden var og forblev en national fest, og de faldne blev erindret med honnør og taler og beundring. De faldne og sårede fra Prins Christian Frederik fik en prægtig sang af Grundtvig:

*De snekker mødtes i kveld på hav
og luften begyndte at gløde
de leged alt over den åbne grav
og bølgerne gjordes så røde*

og en fællesgrav på Odden kirkegård – det skulle tage tid, før nogen rejste et regulært mindesmærke for dem. Deres kamp var frugtesløs og tragisk. Det er symptomatisk, at man kastede de døde overbord, også Willemoes, og at massegraven på Odden kirkegård rummer to officerer, 21 matroser og løsrevne lemmer, som drev i land. Hvis ikke nederlaget i 1807 var gået op for danskerne, skete det nu. Landets stolthed var forsvundet. Danmarks rolle med ét forvandlet.

Hans Top derimod, klarede sig, og det var han åbenbart opmærksom på. I 1811 finder vi ham allerede som nidkær postmester i Helsingør, en mand som tog postcensuren dybt alvorlig.

I 1820'erne begyndte Danmark sagte at komme på benene igen økonomisk. Vor

helt bevægede sig opad i samfundet. Han havde fået et nyt liv.

I efterkrigstiden, der begyndte i 1814, skulle det danske rige reorganiseres. Der var ingen flåde af betydning at bemane. Man havde ikke længere Norge i rigsfællesskabet. Og landet var ikke længere i krig. Statens udgifter skulle ned. Der var med andre ord ikke længere brug for en stor gruppe officerer. Mange blev afskediget og måtte se sig om efter ny beskæftigelse.

De fleste havde satset på et liv i militæret, med muligheden for at skifte over i andre grene af statens embeder – post- og toldvæsen. Men nu var der pludselig mange om budet. De, der ikke var så heldige, måtte finde deres udkomme hvor det nu engang var. Følgen var en mærkbar arbejdsløshed, samt forhenværende officerer i de mærkeligste erhverv. Ikke altid lige passende for selvbevidste mennesker, der længe havde repræsenteret landet og forsvaret.



Hans Top slap ud i tide. Han blev ikke arbejdsløs. Han kom ikke til at henslæbe sit liv som krigsinvalid. Han fik et godt liv: det er sikkert derfor, han anbragte en kanonkugle (den kanonkugle?) over indgangsdøren i sit nyligt udvidede hus – han havde familie og tjenestefolk, hvis leben man kan følge i Olai kirkebøger. Hans kone Adolphine Kirstine kom fra admiral Steen Billes familie. Han fungerede også som forlover, når venner fra tiden i søværnet skulle giftes. Og hver gang, nogen skulle ind gennem husets havedør, måtte de passere under kanonkuglen, der ændrede en ung mands liv – til det bedre.

Fischers Konditori

af Povel Matthiessen



Fischers Konditori Stengade 38 (senere Wichmann's) er grundlagt i begyndelsen af 1920'erne af min onkel, Konditor Aage Fischer. Ejendommen ejedes dengang af Manufakturhandler Holm.

Forretningen var det, man dengang betegnede som et rent Konditori, man måtte bl.a. ikke fremstille franskrød, morgenbrød og andet bagerbrød.

Som Konditori måtte man i stedet fremstille chokolade, konfektur og marcipan, forretningen havde til gengæld åbent fra tidlig morgen til kl. 10 om aftenen.

Restaurationen var meget hyggelig, runde borde med glasplader, under dem lå runde kniplede servietter som min moster Astrid Fischer havde kniplet, stolene havde rødt betræk. I loftet seksarmede lysekroner guldbelagte og med små pergamentskærme, desuden var der to spejlopsatser som dækkede over centralvarmeanlægget, som på den tid var ualmindeligt, og på en marmorplade over apparaterne stod 2 store kinesiske vaser.

Som noget helt nyt var der radioanlæg ved alle sofaer i restaurationen – senere anskaffede man også radiogrammofon til megen fornøjelse for gæsterne, som gerne kom og spurgte efter deres favoritnumre (jeg selv var gerne på ferie her

i juli måned, mens jeg var barn – og optrådte da som pladebytter om aftenen).

Forretningen var meget velrenommeret for alle sine produkter, og jeg erindrer at det var spændende lørdag og søndag at køre langs Strandvejen nord og Syd med isanretninger til Københavnerne sommersvillager, hvor der ofte var fester i weekenden. Når de skulle transporteres ud, ringede moster altid til vognmand Sejer (for os børn, var det jo dengang spændende at komme ud at køre i bil).

Isanretningerne var nedsat i containere, som blev kølet af med noget som hed spansk salt og krystalis fra mejeriet i Strandgade (nu Inges Ost).



J. F. Møllers Marienlyst

af Lars Bjørn Madsen

Museet modtog for nylig en fin, lille gave af læge Jørn Møller i form af en blyantsskitse udført af portrætmaleren Johan Frederik Møller, givers tipoldefar. Vore læsere har for ganske nylig stiftet bekendtskab med J.F. Møller i forbindelse med hans portrætter af familien Hornwain (Forening & Museum 4/2007), og nu har vi, takket være Jørn Møller, fået nye, væsentlige oplysninger om denne Helsingør-fødte maler, der af kunsthistorikerne ikke just betegnes som en af vore ypperste guldaldermalere, men som kulturhistorisk set er ganske betydningsfuld i kraft af hans mange malerier med motiver fra Helsingør, såvel by, land og vand, som portrætter af byens prominente borgere.



Be-
meldte
blyantsskitse.

der er gengivet på side 12. gør da heller ikke noget væsen af sig - kunstnerisk set. Men den er derimod et uhyre spændende vidnesbyrd om de statuer, der i sin tid prydede Marienlysts parterrehave. Og skitsen har dannet grundlag for den herover viste skydeskive, som J.F. Møller var blevet sat til at male for fuglekongen i Helsingørs Kongelig Privilegerede Skydeselskab, bataillonskirurg J. Bischoff. Denne havde været fuglekonge i 1850 og blev det igen i



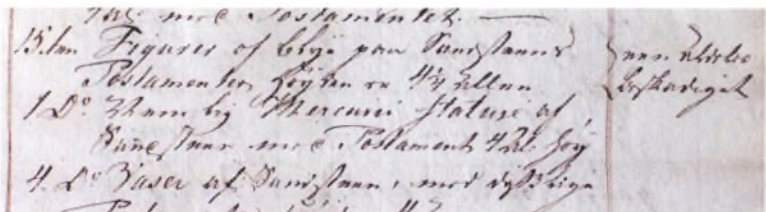
Denne udaterede skitse forestiller den unge J.F. Møller i færd med at tegne - sig selv! Han har på tegningen skrevet: »Mig selv tegnet efter Naturen i 2 Spejle«. Privateje.



1855, så nu var det tid til at få malet den traditionelle skydeskive, der på det tidspunkt ikke længere blev benyttet til sit oprindelige formål, men udelukkende som ærværdig pryde på væggene i selskabets lokaler. Skydeselskabets skiver havde i mange år taget udgangspunkt i antikkens motivverden, lige fra de romerske og græske guder og deres attributter til klassiske bygnin-

ger, statuer og mindestøtter, men i løbet af 1800-årene blev genkendelige, lokale motiver mere almindelige. Bischoff tog dog atter traditionen op ved sin skive, der forestiller lægekunstens græske gud Æskulap (Asklepios) med den karakteristiske æskulapstav, hvorom slangen snor sig, i venstre hånd. Normalt blev denne gud fremstillet, støttende sig til staven, og man kan derfor undre sig over, hvorfor J.F. Møller har valgt en anden position til sin gengivelse. Har Bischoff ønsket sin lægegud således, eller er det fordi Møller har fundet en egnet model i Marienlysts have? Man må tro det sidste efter hans skitse (gengivet t.v.) at dømme. Den har teksten: »Marienlyst Have i Helsingør 1854 til Dr. Bischoffs Kongeselskive i Fugleskyde Selsk.«, hvilket fortæller, at J.F. Møller er gået ud til haven for at lave omtalte skitse af en af de oprindelig 15 blyfigurer på sandstenspostamenter, der var opstillet her. Disse figurer var lovprist af personligheder som eksempelvis Thor Odencrantz i 1806, Christian Molbech i 1811 og H.C. Andersen i 1837, og de var respekteret af landskabsgartneren Rudolph Rothe, der gav dem følgende kommentar i Havetidende nr. 17, 1835: »Det lave Partie foran Slottet har i Midten en aaben Plads, og dette er besat med ikke faa, store Sandsteens Figurer og Vaser. Til begge Sider ere flere Rader temmelig store Lindetræer, mellem hvilke af Hækker indesluttede Fiirkanter med Frugtræer. At borttage Figurerne synes ikke hensigtsmæssigt, da denne Samling, der ei har saamegen Kunstværdie, at den fortjener at hensættes i et Museum, er usædvanlig her i Landet og kun sy-

Udsnit af inventariet fra 1794, hvor der nævnes de 15 figurer af bly, heraf en, der er »aldeles beskudiget«. Yderligere nævnes en »Mercurii Statue af Sandsteen«. Rigsarkivet.





nes at passe, hvor den nu staaer«. Just begejstret var Rothe således ikke for figurerne, man han respekterede deres funktion i det eksisterende, bevaringsværdige haveanlæg. Ved kommunens køb af Marienlyst i 1851 havde haven ændret så meget karakter, at man i 1856 besluttede at sælge figurerne ved offentlig auktion, da man anså dem alle for værende mere eller mindre beskadigede.

I Rigsarkivet findes troligt nok regnskaberne fra figurerens anskaffelse og opsætning, der i bedste fald kunne afsløre hver enkelt figurs motiv. Disse er dog ikke gennemgået til denne artikel, men takket være Jørn Møller har vi nu fået den hidtil eneste, kendte detaljerede gengivelse af en af statuerne. Ellers har vi måttet – og må således stadig – ty til de mange samtidige stik, tegninger og akvareller, eksempelvis den herover gengivne akvarel af S.L. Lange fra 1804, der viser nogle af figurerne opstillet på deres postamenter i parterrehaven. Bemærk at J.F. Møller på sin skitse specielt har bemærket sig postamentets enkle, rektangede form, der stemmer godt overens med Langes gengivelse.

Møller har set sig grundigt omkring blandt parterrehavens mange figurer og udvalgt

sig denne Herkules-lignende person, der ville egne sig godt til formålet, hvis han blev forsynet med æskulapstaven, som derfor er antydnet med en streg på skitsen. Man må antage, at han har vist tegningen til Bischoff, der har godkendt den som velegnet allegori på sin gerning og motiv til sin skive, der stadig pryder væggen i Skydeselskabets lokaler i Stengade, og nu oven i købet har fået afsløret sin hidtil ukendte kunstner.

Så J.F. Møllers lille, undseelige skitse er i sandhed en stor gave til vort museum.



Flere af samtidens kunstnere lod sig betage af Marienlysts parterrehave med alle statuerne. Her et udsnit af H.G.F. Holms lille fine akvarel fra 1821, hvor denne statue fremtræder ganske tydeligt.

Nogle Betragtninger om Sund og Told

fremsatte af J. G. Kohl

Den tyske geograf Johann Georg Kohl (1808-78) udgav i 1846 sine rejseskildringer af Danmark og hertugdømmerne Slesvig og Holsten (Reisen in Dänemark und den Herzogthümern Schleswig und Holstein, Leipzig 1846; København 1848) og heri giver han også sit besyv med, hvad angår oplevelsen af at komme til Helsingør og se Ørsund med dets hundreder af sejlskibe.

Kohl rider direkte ad landevejen fra Gur-re, som han først havde besøgt, og i den forbindelse havde han undret sig over, at de danske landsbyer var så små i forhold til de store, tætbyggede landsbyer i hans fædreland. En af årsagerne måtte være, at »der gives en Mængde Landsbyer, der ganske have opløst sig, idet alle Bønderne have trukket sig tilbage til særegne, isolerede Gaarde«. Han tænkte måske på de landboreformer, der i slutningen af det 18. århundrede havde ændret det danske kulturlandskab så voldsomt, netop ved udflytningen af en lang række gårde fra landsbyfællesskabet – i modsætning til ikke mindst Sydtykland, hvor gårdene den dag i dag ligger samlet i landsbyerne og på det nærmeste omgivet af ødemark.

Kohl var dog ubetinget begejstret for vort område, hvor man i horisonten ser »et



Stykke af Sverrig, og navnlig den temmelig høje Kullen med dets Bibjerger, der her sees og omtales ligesaa vidt og bredt som Bloksbjerget i Grevskabet Wernigerode«.

»Jo hyppigere begge vore langsomme Heste bestræbe sig for at sætte det ene af deres trippende Been foran det andet, desto skjønnere og tydeligere træder billedet af det berømte, smalle Sund os for Øie. Dybt nedenfor os, lige ved Sundets Bred, ligger den danske By Helsingør med sine Taarne, og ligeoverfor, paa den anden Side af den store Havstrøm, ligeledes ved Kystpynten, den svenske By Helsingborg med en stor, høi, bred, tyk Taarnruin i Midten.

Paa Vandet mellem Byerne ere vi sikker paa at opdage en Mængde Seilere, selv om det ikke er en af de store Seildage. Vi kjøre, med Blikket ufravendt fæstet paa den smukke Scene til højre og venstre, paa Sei-

lene og den mærkværdige Passage lige for os, endelig ind i den reenlige, hyggelige By Helsingøer; afryste vort Reisetøv i et af de første de bedste Hoteller; og vor første Gang er rettet til det mærkværdige Slot, der ligger paa den anden Side af Byen, paa den yderste Spidse af Landtungen, ved Sundets snævraste Sted, og hedder Kronborg.«

Kohl glemmer dog i første omgang selve Kronborg og begiver sig straks op på flag-bastionen, hvor man befinder sig »paa et af de mærkeligste Punkter i Danmark, ja i hele Europa«. Ingen andre af verdens havsnævninger, af pittoresk, geografisk, kommerciel og verdenshistorisk interesse, kunne efter Kohls mening måle sig med dette sted. Hverken Bosporus, Gibraltarstrædet, eller den Engelske Kanal. Netop Sundets ringe bredde fascinerede Kohl, »thi i de brede Stræder kan der hverken være Tale om en malerisk Prospect af Kysterne, eller om et politisk Herredømme, som Beboerne udøve over de indhegnede Vande. De have mere Lighed med det umaleriske og uhistoriske aabne Hav«!

Danmarks oprævning af den særegne Øresundstold optager Kohl meget, og han beskriver over mange, interessante sider sit syn på denne. Han undrer sig naturligt over, at Danmark i grunden kan tillade sig fortsat at opkræve denne told på trods af tabet af Sverige og en række besiddelser ved Østersøen. Og ikke mindst den gene, oprævningen af tolden var for skibsfarten. At købmanden »desuden maa plage sin Hjerne med at angive den nøiagtige Værdie af sine Varer« er yderligere en gene, »thi angiver han den for lavt, har Danmark ret til at beholde hans Varer til denne Priis. For den Kiøbmand, der boer langt borte, kan dette skaffe Bryderier nok; thi han veed jo ikke, naar han f.Ex. afsender en Ladning fra Antipoderne, hvorvidt Varespriserne ere stegne ved Østersøen«. Men trods ikke mindst Sveriges og Preussens velkendte modstand mod Øresundstolden, måtte Kohl da også erkende, at Øresund altid havde været »Centret, Puls- eller Hjer-

teaaeren i de Danskes hele Liv. Et Angreb paa deres Høihedsret i Sundet forekommer dem derfor som et Angreb paa deres eget inderste Livsvæsen. Sundet er ligesom dette Søfolks Capitolium, hvorfra de bevogte de øvrige Folkelags Bevægelser.« Eller som han bemærkede, da han efterfølgende besøgte Øresunds Toldkammer på hjørnet af Strandgade og Sophie Brahesgade: »Intet var mig mere paafaldende, da jeg besigtigede Toldkammerbygningen, end et stort Oliemaleri, hvorpaa Øresund var fremstillet som en Flodgud, der ligesom andre Flodguder udgød sin Strøm af en Urne. Dette Maleri, som for resten intet æsthetisk Værd har, men kun et etno-graphisk, viser noksom, hvorledes de Danske ønsker at see Sundet opfattet – nemlig som en Strøm«!



Et fænomen, der også optog Kohl, var mængden af skibe i Sundet: »Skibene indtræffe nemlig i Almindelighed skareviis, ligesom Fiskene: og det kommer ganske naturligt deraf, at Vinden hyppigt blæser ugunstigt enten for Østersøes- eller Kattegatsflaaden. Da samler der sig lidt efter lidt en Mængde Fartøier udenfor den ene eller den anden Munding af Sundet, og undertiden skulle de beløbe sig til 4 á 500. Springer nu Vinden pludselig om, gaar hele denne imponerende Masse af Seilere paa eengang giennem det snævre, kun 600 Alen brede Stræde. Er man altsaa saa lykkelig at komme i rette Tid, har man her et Syn, som man vel intetsteds seer paa noget andet Punkt i Verden, medmindre det skulle være paa Themsens Revier.«

Julebæks Huse



Sellebæk-Aalgaard Egnshistoriske Forening har på Hammermøllen i Hellebæk arrangeret en rigtig sommerudstilling med titlen »Omkring udflugtsstedet Julebæk«.

I den anledning bringer vi ærbødigt her på bagsiden en akvarel udført af en os ubekendt person i juli 1864. Billedet er for nylig blevet solgt ved en kunstauktion, og her blev det oplyst, at billedet på et tidspunkt har tilhørt »familien Collin«, måske etatsråd Edvard Collin, der i 1869 som en af de første landliggere byggede en sommervilla i Ellekilde. Collin har i så fald blot været én af mange, der holdt af det stemningsfulde Julebæk-område, som adskillige kunstnere lovpriste og forevige på papir og lærred. Og det er jo fantastisk, at her stadig ser ud som dengang - hvis vi altså ser bort fra de nær 10.000 biler i døgnnet, der har overtaget de cyklende og spadserendes tidligere fredelige, makadamiserede strandvej. Julebækshusene lå på grænsen mellem den

nordlige, smalle ende af Helsingørs overdrevsjorder og Hellebæks jorder i Tikøb Sogn - med et hus i hvert sogn! De stammer nok fra slutningen af det 18. århundrede, og det sydlige af husene, der ses her, blev erhvervet af skovvæsenet i 1833 og under navnet »Julebækshus« benyttet som tjenestebolig indtil 1923.

Selve Julebækken lå nogle meter længere mod nord og dannede den retlige grænse mellem Helsingør by og Kronborg birk. Eller som beskrevet i 1812: »Helsingør Byes Territorium begynder ved Cronborg Gevær Fabrique eller den saakaldede Julebecks Broe«. Julebækshusene findes endnu; det nordligste, hvorfra der i de sidste par år har været solgt is, er endog ganske velbevaret. Flere af de oprindelige vinduer sidder således stadig i huset. I dag er Julebækshus den nok så bekendte restaurant, hvis store, stråttækte bygning er opført af Statsskovvæsenet i 1962-63 efter tegninger af arkitekt Axel Maahr.